

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2020/2

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

A szerkesztőbizottság tagjai
Bozsoki Petra
Laczkó András
Milbacher Róbert
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borító
Simor Kamilla

A Lavater-szövegek kontrollfordítója
V. Horváth Károly

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

Felelős kiadó
a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti
és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője
(7624 Pécs, Ifjúság u. 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

Fiziognómia és irodalom
a XVIII–XIX. században

Szerkesztette
Tóth Orsolya

TARTALOM

TÓTH ORSOLYA	
Előszó	7

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

CSOBÓ PÉTER GYÖRGY	
Fiziognómia és antifiziognómia	
Lichtenberg és a „fragmentum-vita”	13
BÓDI KATALIN	
A portrékészítés módszerei Kazinczy életművében.....	61
KUCSERKA ZSÓFIA	
Kire ütött ez a gyerek?	
A szülő–gyerek hasonlóság a genetika kora előtti regényekben	79
ZÁKÁNY TÓTH PÉTER	
A képzelő-erő betegségei	
Kölcsey Ferenc: <i>A' karpáti kincstár</i>	93
VÖÖ GABRIELLA	
Ha a leviatán a textus	
A <i>Moby Dick</i> és az amerikai testtudományok	109

FILLÉRTÁR

JOHANN CASPAR LAVATER	
Fiziognómiai töredékek az emberismeret és az emberszeretet	
előmozdítására I. (<i>Pálfy Eszter fordítása</i>).....	129
JOHANN CASPAR LAVATER	
Fiziognómiai töredékek az emberismeret és az emberszeretet	
előmozdítására II. (<i>Pálfy Eszter és Szolnoki Anna fordítása</i>)	151
GEORG CHRISTOPH LICHTENBERG	
Töredék a farkakról (<i>Csobó Péter György fordítása</i>)	161

KRITIKAI LAPOK

TÖRÖK ZSUZSA	
Az irodalom és irodalomtörténet-írás mibenlétéről	
(Szilágyi Márton, <i>Omniárium: Irodalomtörténeti tanulmányok</i> , Bp., Ráció, 2020.)	169

Georg Christoph Lichtenberg

Töredék a farkakról¹

Előzetes megjegyzés²

Lavater úr nagy fiziognómiája élcelődésre indított két jóbarátot. Egyikük annak a reményteli ifjúnak a sziluettjén gúnyolódott, kit Lavater úr kimagasló táalentumnak minősített, s mivel e barátunk éppen útjába akadt egy fiatal disznó, hát eszébe jutott néhány megjegyzést tenni a szépreményű disznói fiziognómiájáról. Ez a játszi gondolat rögvest felcsigázta a szerző elmeélet, ennek köszönhető az alábbi írásmű. A hajviseletről írottakhoz pedig az adta az ötletet, hogy mindketten az akadémiák királynőjét látogatták.

Töredék a farkakról

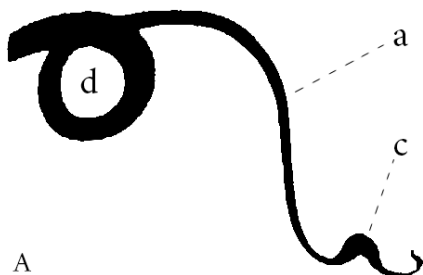
I.

Heroikus, erőtéljes

A

Egy koca farka

Ha e farkban, nyájas olvasó, nem látod meg a disznóságban rejtekező ördögöt (még ha *a* esetében magasztos is a disznói törekvés), ha nem ismered fel világosan Izrael félelmét *c*-ben, ha *d*-ben nem orrontod meg szemekkel, mintha csak be-

lül nőtt volna szaglószerved, az alantas iszapot, melyben ezen állat felcseperedett, s ha olybá tűnik, képtelen vagy belélni a természet ama förtelmébe, a minden korokat és népeket taszító ocsmányságba, mely e disznó életelemét adta – akkor inkább zárd is be könyvem; a fiziognómia szemszögéből elveszett ember vagy.

¹ A fordítás a következő szöveg alapján készült: Georg Christoph LICHTENBERG, *Aphorismen – Essays – Briefe*, Hrsg.: Kurt Batt, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1985, 387–393. A szatírárt a 2003/4-es *Vulgo*-szám alapján közöljük újra.

² Az *Előzetes megjegyzés* Ernst Gottfried Baldinger írása.

Ez a disznó, ki egyébiránt született őstehetség, naphosszat a dagonyában döglött; egész utcákat mérgezett meg ganajának leírhatatlan bűzével, egy éjszaka még egy zsinagógába is betört, és undokul megszentelténítette; midőn pedig anyává lett, hallatlan kegyetlenséggel elevenen felzabált hármat malackái közül, s midőn végül kannibalisztikus dühét egy szegény gyermekem akarta csillapítani, lesújtott rá a bosszú pallosa, leölték a koldusok, és a hóhérlegények félig nyersen meg is zabálták.

B

Angol szelindekfarok

B

Te, aki meleg emberi szíveddel az egész természetet átöleled, áhítatos csodálattal érzed bele magad valamennyi művébe, Te, kedves olvasó, hűséges kebelbarát, vedd csak szemügyre ezt a kutya farkat, s ismerd el, ha Nagy Sándor farkat akart volna hordani, emiatt aztán mit sem kellett volna szégyenkeznie. Idegen ennek lényegétől mindaz, ami elpuhult, „kutyalelkű, ami asszonyszoknyát idéz,

cukormázas”, ami akkorka, mint az egérköpet. Teli van ez férfiassággal, csak úgy feszíti a vágy, csupa emelkedett, fenséges hajlat és nyugodt, megfontolt, erőteljes meredély, egyformán távol a lábak közé húzódó szolgalelkű meghunyászkodástól és a vadszagoz vízlató, félénk, tétova horizontális fekvéstől. Ha egyszer kihalna az emberiség, a Föld kormánypálcája minden bizonnyal e farkakra szállana. Ki ne érezné az *a*-val jelölt hajlatban a magasrendű, az emberi idiotizmussal határos kutyaságot, mely fekvésében a földet, jelentőségében az eget súrolja. Szeretet, szívbéli öröm, természet, ha valaha majd egy farkokkal kívánnád felékesíteni mesterművedet, halld hát meg rajongásig együtt érző szolgád kérését, és adományozz neki egy B-hez hasonlatosat.

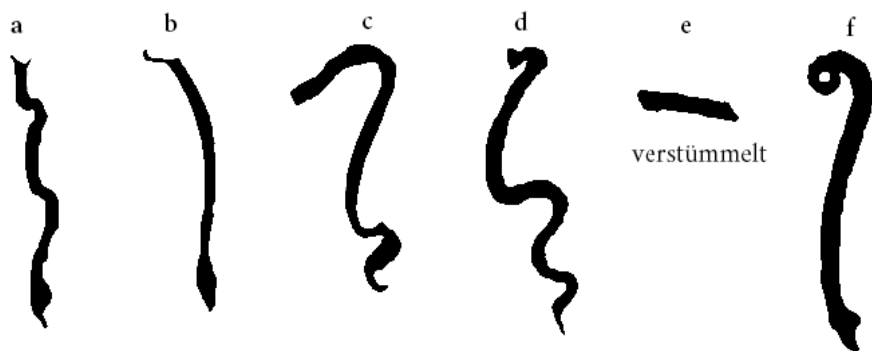
Ez a fark VIII. Henrik testőr-kutyájáé volt. Úgy hívták, „Caesar”, és valóságos cézár volt. Nyakörvén aranybetűkkel a következő állott: „Aut Caesar, aut nihil”, miként szemében is, csak sokkalta jobban kivehetően és sokkal tüzebben. Halálát egy oroszlánal vívott tusa okozta, az oroszlán mégis öt perccel hamarabb múlt ki, mint Caesar. Amikor odakiáltották neki: „Marx, az oroszlán halott!”, háromszor megcsóválta azt a halhatatlanná vált farkát, és megsebzett hősként halt meg. Molliter ossa quiscant.

C

Egy G...-beli nagy reményű malac farkának sziluettje, akiből, sajna máris így rendeltetett, borsos kolbász lesz, s akit emberséggel és disznósággal színültig telve ajánlok minden melegszívű, rugalmas, fegyelmezett és szilaj,³ lángészt melengető piperkőcnek. Éreztétek, halljátok, és a ménkő csapjon a böllérbe, ki megmarkol téged! Éppen jókor, malacságából még nem vetkezett ki egészen; még ott az emse szívlagysága a lankatag hajlatban, és zászlajának csúcsán a gyermeteg piheség. Ámde *p*-ben mégis ott bimbózik már a vadkan tehetsége; s hogyha *M*-nél nem hagyott volna nyomot a városi puhányság, nem látszana több tűzdelő szalonna, mint metsző szellem, és *o*-nál a fark kevésbé a füstölőkamrába, mint inkább a dicsőség templomába kéredzkedne, kevesebb borsos kolbászról, s több győzelemről adna hírt, hát bizony azt mondanám: „Ősapád túltett még Adoniszon is, és a Herkules-ellenfél kanzelleme nyugszik benned, farkok!”

Néhány ismeretlen, többnyire tétlen disznó farkának sziluettje

a: gyengén működő tetterő; b: pszichés és morális szalonna; c: érthetetlen: vagy éktelen, vagy mennyei szikrával lobogó csíra, melyet vándor taposott szét; d: vélhetően elrajzolt, egyébként káprázatos és heves disznóvillámlás; e: megcsonkított; f: szalonna bénította tetterő.

³ Az eredetiben: *beschnitten* und *unbeschnitten*, amely egyaránt jelentheti azt, hogy *körülmetélt* és *körülmetéletlen*, illetőleg hogy *vágott* és *vágtatlan* hajú. (A ford.)

D

*Nyolc kurafi-hajfarok sziluettje
gyakorlás céljából*

D

Magyarázatok

1. Az úgyszólván ideális hajfonat. Megacélozott felsőfokú germánság a száraz terén; zászlaja nemes; rózsájában az offenzív szeretet gyengédségével; iránya filiszterhalálról és kifizetetlen számlákról árulkodik. Mindazonáltal több erő, mint megfontoltság.

2. Itt minden inkább megfontolt, semmint erős. Egyenesen félénk, semmi magasztos, semmi indulat, sem Newton, sem Rüttgerot, édes piperkóc ostorocska, nem tenyésztésre, hanem cirádaként, és gyengéd marcipánszív, heves pulzus nélkül. Egy dalocskától máris a fellegekben jár, minden vágya egy csókocska.

3. Töltelékké gyömöszölt igyekezet. Egy tonna lőpor, amit a tűzkosár alatt felejtettek; ha a levegőbe röpül, beteríti az egész világot. Nemes, előkelő hajfonat, angol, mindkét értelemben. Kár, hogy egy halandó tarkórol kell lemeredned. Ha az eget szelnéd, így szólnának az üstökösök: „Melyikünk is vehetné fel vele a versenyt?” Orvostanhallgató.

4. Szatírszerű hóbertos tornaforma. A tar fejűek utolsó adója, melyet a hajfarok intézményének lerónak. Régi vágású tábornagy-tempó, zászlóvivői lelkületté

felpomádézva, feltupírozva és felaffektálva. Küzdelem természet és művészet között, melyben mindkettő a porondon marad. Tedd le a fegyvert, szegény ördög, hadd jöjjön a paróka!

5. A szabósegédséggel és a töltőberendezéssel határos szépirodalom. Az éles hajlatban, hol a haj elhagyja a kötőzsineget, tűszúrásnyi magasztos tollvonás, ha nem is Goethéé, de Bethgée bizonytal. A horizontális irány vitatkozókedvre, a bojt ingyen ebédre utal. A már szinte túlon túl vékonyra rajzolt hajfarok-tő csipetnyi kézzel gyúrt kicsinyhitúségről árulkodik. Tájékozottság a zongorán.

6. Bizonyára vagy fiatal kandúré, vagy fiatal tigrisé, utóbbi esetben némi hajfőlösléggel.

7. Förtelmes. Igazán pfuj! Hogy' is vagy képes helyet foglalni a fejen, amit Múzsák szenteltek meg? Meglásd, egyszer még egy fürdőcimbora vagy egy városi muzsikos fog leszagatni borgőzös vitában, s a győzelem jeleként felaggat valamelyik kurafi hajára. Nyomorult alkotás, nem a természeté, hanem a kötélverőé. Kenderből vagy, s kender létedre jobban tetted volna, ha ízléstelen gazdád nyakánál fogva lógatod fel valamelyik akasztófára.

8. Üdv néked és örök napsütés, boldog a fő, mely téged hordoz! Ha érdem szerrint mérnék a bért, akkor biz' fej kellene, hogy legyél, Te remek copf, boldoggá tett fej. Minő jószág lakozik e selymes, lágy függésben, kenderkócot bújtató, maszkíros szalag nélkül is hatásos, s így is örömittasan mosolyog, mint a felhőkön áttörő napsugár.

Ennyiben önmagát megkoronázó varkocs ez, mintegy hálósipka felett fénylő glória!

Hat ilyen hajfarok egyazon városban, s mezítláb járulnék kapuid elé, Te áldott, megcsókolnám városházád küszöbét, és áldanám szerencsém, hogy véremmel jegyeztetem be a legutóbb beléd költözöttek közé.

Kérdések további gyakorlás céljából:

1. Melyik a legerőteljesebb?
2. Melyik van leginkább merevítő hatással a tettekre?
3. Melyik hajfarok lesz lógós?
4. Melyikük jogász? Melyik orvos? Melyik teológus? Melyikük filozófus? Melyik semmirekellő? S melyik valamirekellő?
5. Melyik a legszerelmesebb?
6. Melyik váltakozik varkoccsal?
7. Melyik ebédel ingyen?
8. Melyiket hordhatta volna akár Goethe is?
9. Melyiket választaná Homérosz, ha visszatérne?

Csobó Péter György fordítása